

CASTELLS CATALANS

ESCORNALBOU

Nom del castell: Escornalbou
Data de construcció: XII
Municipi: Riudecanyes
Comarca: Baix Camp
Altitud: 586 m
Coordenades: E 0.916257 N 41.127452
(Geogràfica - ETRS89)
Com arribar-hi: situat a 4 Km de Riudecanyes a través d'una carretera que acaba al mateix castell.

El castell d'Escornalbou és una mansió senyorial que ajunta monestir amb castell, situat a l'antic terme d'Escornalbou (derivat del llatí *Cornu Bovis*, «el corn del bou»), avui Riudecanyes al Baix Camp.

El conjunt està ubicat en un replà enlairat del turó triàsic de Santa Bàrbara (del nom de l'ermita que el corona); més coneguda popularment com la muntanya d'Escornalbou, que amb els seus 649 metres, és una de les muntanyes més simbòliques del Baix Camp. Aquesta muntanya està ubicada al contrafort oriental de la serra de l'Argentera, i pertany en la seva part més important al municipi de Riudecanyes, al límit amb els de Vilanova d'Escornalbou i l'Argentera (Baix Camp). Fou fundat vers el 1166, en fer donació Alfons I de Catalunya-Aragó del lloc i antic castell d'Escornalbou, destruït i deshabitat (havia pertangut al valiat musulmà de Siurana), a Joan de Sant Boi per tal que restaurés la fortalesa i aixequés una església i una canonja, que depengué de l'arquebisbat de Tarragona (la baronia d'Escornalbou).

La Baronia d'Escornalbou

Jurisdicció senyorial centrada en el castell i monestir d'Escornalbou, vinculada per la corona als arquebisbes de Tarragona i què comprenia, a més del castell monestir, els pobles de Colldejou, Vilanova d'Escornalbou, Riudecanyes, Duesai-gües, Pradell de la Teixeta, la Torre de Fontaubella i l'Argentera, i era sota el govern d'un batlle general de la baronia.

Amb anterioritat del Segle XII

Per la zona s'han trobat restes que permeten pen-

sar que la muntanya d'Escornalbou i el seu entorn ja eren coneguts i habitats tant en l'època neolítica, com en temps dels ibers. En el terme de Riudecanyes, a la Cova Josefina, excavada per Serra Vilaró el 1922, s'hi han trobat restes prehistòriques que van des del Neolític fins a l'Edat del Ferro, amb nombrosos elements de vas campaniforme; també s'hi varen trobar, a més, ceràmica romana i peces d'un fermall visigòtic. I en el castell d'Escornalbou, també han aparegut restes del Bronze III a la cova del Passeig dels Frares i en diversos indrets a l'entorn de la muralla. Vora el pantà de Riudecanyes, han aparegut restes del Paleolític Mitjà. I a la partida del Gort, restes ibèriques.

El castell fou construït sobre les restes d'una fortalesa romana del segle III, que després van ocupar els sarraïns al segle VIII, donant-li el nom de Saloquia (Guaita). Aquesta fortalesa situada a l'extrem del territori musulmà de Siurana, va dependre del seu Valí (o Wali).

Segle XII

El castell, en la part més antiga, és del segle XII, i el relleu que remata l'arc gòtic d'accés al recinte és possiblement anterior. Fou conquerida per Alfons I el dia de Sant Miquel de 1162, sota el comandament d'Arbert de Castellvell, senyor de Siurana.

Després de l'expulsió dels sarraïns, la regió va passar a dependre del terme de Siurana, regit per carta de 1153, i fou donada en franc alou a Ar-

bert de Castellvell, amb la condició de repoblar el lloc i bastir al cim un convent de canonges agustins sota obediència de l'església de Tarragona. D'aquesta donació en va sorgir la baronia d'Escornalbou (la senyera de la qual fou quarterjada de vermell i blanc, és a dir el primer quadre de dalt vermell i el segon blanc, i els de sota a l'inrevés).

Joan de Santboi va impulsar la repoblació, i es va fundar el nucli de Segura (1178) que va ser donat a Joan Guillem de Malagranada, que no va arrelar però que encara existia el Segle XVII; i més tard (1195) el nucli de Pradell, avui Pradell de la Teixeta.

El 1197 Arbert de Castellvell va cedir a Escornalbou la vila de Colldejou, que retenia sense dret. Prop del cim de la muntanya, s'hi va bastir un convent amb església fortificat aprofitant restes

romanes. El 1198 l'arquebisbe Ramon de Castellterçol va confirmar la donació i va establir que el prior del convent seria canonge amb veu i vot al capítol de Tarragona.

Segle XIII

El 1219 els canonges van nomenar prior perpetu l'arquebisbe Espàrec de la Barca i successors, càrrec que a partir de llavors queda vinculat a la mitra igual que la baronia. L'església fou consagrada el 1240 i en aquesta època la baronia comprenia Colldejou, Vilanova d'Escornalbou, Riudecanyes, Duesaigües, Pradell de la Teixeta, La Torre de Fontaubella, l'Argentera, Rifà de Peu, la Torre de Rafellí i l'Arbocet, sota l'autoritat d'un batlle general de la baronia amb un tinent de batlle per cada un dels llocs; i tenia 101,32 km².

La canònica no prosperava, i el procés d'abandonament que sofrí al s. XIV no pogué ésser aturat per l'intent de reforma del 1387, i s'anà decandint fins a la seva supressió el 1574.

Al 1391 es va maltractar als jueus en el territori de la baronia, tal com també va succeir a Cambrils i altres ciutats arran de la Corona d'Aragó; i es va haver de comprar el perdó reial el 1393, però ja llavors sembla que el convent estava en decadència i quasi be abandonat, i també la població de la baronia va anar minvant.

Segles XV i XVI

En la guerra contra Joan II va restar fidel al rei. Durant aquella guerra, la milícia de Cambrils, vila que era partidària a la Diputació del General i en contra del rei, va haver de fer-se càrrec de la defensa del castell. Al maig de 1462, el comte de Prades i l'arquebisbe Urrea concertaren a Duesaigües (dins de la baronia d'Escornalbou) un pacte per a reclutar gent a favor del rei i contra la Generalitat. El 1461 la muralla s'havia enderrocat i va haver de ser reconstruïda.

El 1574 ja sols hi restava un canonge, i l'arquebisbe Gaspar Cervantes de Gaeta l'oferí als franciscans i les rendes de la baronia a la universitat de Tarragona. Els franciscans recol·lectes el van ocupar del 1580 fins al 1686.

Segle XVII

El 1646 Escornalbou fou ocupat pels castellans i francesos, que van ampliar les velles fortificacions el 1651. El 1654, el veguer del Camp de Tarragona ordenà que 70 homes de Riudoms, Mont-roig, Reus, la Selva, Alcover, les Borges, Riudecanyes, Botarell, Vinyols i Montbrió enderroquessin les fortificacions, ordre que, malgrat l'oposició inicial, hagueren de complir. Ja anteriorment havia estat ocupat pels castellans (1646), pels catalans i els francesos —que el fortificaren el 1647—, i de nou pels francesos el 1651.

El 1648 el Papa va autoritzar als franciscans observants, i a partir del 1686 aquests hi van fundar un seminari per a les missions americanes. Aquesta darrera comunitat tingué una gran activitat apostòlica i fou un notable centre de difusió de literatura religiosa popular (catecismes, poesies, llibres de pietat); es van difondre obres de religiositat popular (sempre en català), destacant en aquesta tasca Francesc Baucells, Josep Cortès (amb l'obra *Amoroses veus*) i Isidre Febrer (amb el llibret *Mina riquíssima dels Tresors de la Divina Gracia*)...

El 1687 fou atacat, com tota la comarca, per la plaga de llagosta, fet que motivà a Vilanova d'Escornalbou el vot de Sant Agustí (1688).

Segle XVIII

A la guerra de Successió, la baronia va prendre partit per l'arxiduc Carles.

Segle XIX

A la guerra del Francès els franciscans d'Escornalbou participaren en la lluita contra les tropes napoleòniques i això li va costar un saqueig el gener de 1811. Amb el retorn de Ferran VII es van convertir en fermes defensors de l'absolutisme. Cap al 1818 es van fer les obres anomenades del Passeig dels Frares, finançades pels Buxó de Reus.

El 1822 el govern constitucional va clausurar el convent, però els frares van poder tornar-hi el 1823 amb el retorn de l'absolutisme.

Façana de l'església del monestir.

El 25 de juliol de 1835, després de la crema de convents a Reus, els franciscans van abandonar Escornalbou on ja no varen tornar en produir-se la desamortització de Mendizábal (1835). Després fou ocupat per forces liberals i carlines.

A la primera meitat del segle XIX, la muntanya on s'ubicava Sant Miquel d'Escornalbou, ja era un erm assolat per l'abandó dels frares franciscans. Fou adquirit al govern pel vicecònsol d'Anglaterra a Tarragona John Bridgman, l'any 1843, per 29.930 rals, per a fer-ne explotació de les mines de barita. L'escàs rendiment que se'n treia, va provocar la clausura de les extraccions l'any 1920. Aquest personatge va convertir l'església com a corral i el castell com a casa del pastor.

Va ser molt malmès pels conflictes civils i gairebé destruït amb les guerres carlines. Les estades esporàdiques que hi van fer els escamots liberals i carlins, la voladura d'una part de l'església, ja malmesa a conseqüència d'un terratrèmol, i l'espoliació a la que va estar sotmès per part dels veïns i delegats del govern, va acabar de deixar el castell-monestir en un estat totalment ruïnós. En aquest indret, l'industrial reusenc Macià Vila (Sisos), íntim amic del general Prim, hi va muntar una fàbrica de batre moneda falsa de peces de sis rals, la qual cosa ha provocat posteriorment diverses llegendes de tresors amagats a l'indret i altres històries.

Segle XX

L'any 1910 fou comprat per Eduard Toda que va iniciar la seva reconstrucció, la qual va durar fins al 1924. Amb la seva intervenció, el resultat és que dels edificis subsistents d'Escornalbou (que són de gres vermell), se'n conserven el portal d'entrada, l'església romànica —de volta de canó amb capçalera carrada, bastida aprofitant una torre romana per fer el presbiteri, d'una sola nau, consagrada per Pere d'Albalat el 1240, i de la qual Eduard Toda suprimí el campanar—, el porxo de l'entrada i les capelles laterals afegides en data més tardana. Sota el presbiteri hi ha una cripta rectangular que ha estat tapada. Eduard Toda, que va efectuar la restauració del conjunt al principi del segle XX, seguí en la reconstrucció unes directrius més aviat capricioses, totalment diferents de les proposades per l'arquitecte Puig i Cadafalch. Va enderrocar sense gaire justificació algunes construccions, s'inventà torres d'un exòtic aire medieval i convertí el claustre —que trobà desmuntat— en mirador cap a la plana del Camp de Tarragona. Al seu costat hi ha la sala capitular, romànica, convertida ara en capella. En la part d'habitatge del castell es poden visitar riques

col·leccions de mobles i ceràmica catalana. A la part més alta de la muntanya, dins el recinte del castell convent, s'alçà al començament del segle XIX la capella de Santa Bàrbara, damunt les restes d'una torre romana, utilitzada pels àrabs com a lloc de guaita.

El 1926 Eduard Toda el va cedir al bisbat de Tarragona amb reserva d'úsdefruit. El bisbe el va vendre el 1941 a la família reusenca Llopis, encapçalada per Joan Maria Llopis, industrial avellaner. El 1979 els Llopis ho van vendre al Banc Urquijo del qual va passar a la Generalitat i a la Diputació Provincial, 96399999 que en són els actuals propietaris al 50%.

Extret del web:

http://ca.wikipedia.org/wiki/Castell_monestir_d%27Escornalbou

Jordi Gironès
Febrer de 2013